

МЕТОДОЛОГІЯ І ТЕОРІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

РОЗВИТОК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

М. Кириченко, О. Отич, В. Олійник

Трансформація індустріального суспільства в інформаційне характеризується зростанням ролі інформації і знань, виникненням інформаційно-комунікаційних технологій та виробництвом інформаційних продуктів і послуг, що проникають в усі сфери життєдіяльності людини. Відбувається створення глобальної інформаційної інфраструктури, яка спрощує інформаційний обмін та доступ людей до інформації й тим самим сприяє задоволенню їхніх потреб в інформаційних продуктах і послугах.

В основу розвитку інформаційного суспільства покладається відповідна йому ідеологія, яка охоплює цінності, ідеї і погляди, що відображають ставлення людей до життя в інформаційному суспільстві, один до одного і слугують закріпленню, розвитку чи зміні відносин у цьому суспільстві.

Ідеологія інформаційного суспільства, що формується в сучасній Україні, визначає директиви людської діяльності у сферах:

- управління інформатизацією;
- управління людським капіталом, що зумовлює зростання числа спеціалістів у сфері ІКТ;
- управління інформаційно-комунікаційними технологіями, які сприяють підвищенню доступності інформації, скороченню цифрової нерівності та зростанню рівня комп'ютерної грамотності населення [4, с. 159–168].

Становлення в Україні ідеології інформаційного суспільства є однією з найважливіших умов виходу її із затяжних економічної і соціальної кризи та забезпечення інноваційного розвитку суспільства та його соціальних інститутів, зокрема освіти.

Проблемі становлення і розвитку інформаційного суспільства та його соціальних інститутів присвятили свої праці зарубіжні вчені й філософи (Й. Масуда, Т. Стоуньєр, М. Порат, Дж. Нейсбіт, Р. Катц, М. Маклюєн, Д. Делл, О. Тоффлер, М. Кастельс, К. Хіяші), а також провідні філософи й науковці України (В. Андрущенко, В. Биков, О. Данильян, О. Дзьобань, Д. Дубов, С. Жданенко, В. Воронкова, Ю. Калиновський, О. Кивлюк, М. Кириченко, В. Кремень, В. Кушерещь, Є. Мануйлов, Н. Моїсеєв, О. Найдюнов, О. Прудникова, О. Пунченко, Д. Свириденко, О. Соснін та інші).

Цими дослідниками доведено, що формування інформаційного суспільства як нової форми соціальної дійсності, яка функціонує через посередництво мультисимволів – символів – сигналів – стимулів – кодів, є результатом розвитку інформаційно-віртуальної реальності, що стимулює інтелектуалізацію усіх видів суспільної практики.

З огляду на це, інформаційне суспільство вимагає від людини володіння новими компетентностями і специфічними інформаційними якостями, які уможливають вироблення нею нових раціональних методів

опрацювання інформації і забезпечать успішність використання постійно оновлюваних інформаційних технологій. Сукупність таких інформаційних властивостей людини утворює її інформаційну культуру, яка регулює інформаційні потреби людини, сприяє її адаптації до умов інформаційного суспільства та забезпечує успішність функціонування у ньому.

Інформаційна культура об'єднує в собі ідеї, погляди, парадигми, еталони взаємодії людини з інформацією й спрямовує її на неперервне самовдосконалення на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій, інформаційних матриць в усіх сферах людської життєдіяльності [4, с. 261–262].

Привертаючи увагу до принципово нових пріоритетів суспільства, що увійшло в інформаційний етап свого розвитку, сучасні вчені (В. Андрущенко, М. Згуровський, М. Кириченко та ін.) зазначають, що його головною цінністю не є власне інформаційно-комунікаційні технології, а люди як творці й споживачі цих технологій. Тому, окрім технологічного виміру, інформаційне суспільство має конституювати себе в гуманітарному, масмедійному, культурологічному та освітньо-науковому вимірах [4; 10, с. 37]. У зв'язку з цим освіта в інформаційному суспільстві перетворюється на теорію і практику підготовки когнітивних працівників, які працюють зі знаннями та інформацією. На підтвердження цьому можна навести слова Президента НАПН України академіка В. Кременя, який зазначає: «Наразі ніхто не заперечує, що основним капіталом сучасного суспільства є людина, здатна до пошуку і засвоєння нових знань і прийняття нестандартних рішень...» [5, с. 5]. З огляду на це, освіта в інформаційному суспільстві набуває таких ознак:

- людський вимір знань (з урахуванням того, що останні не можуть бути суто раціональними, а мають набути особистісного забарвлення, стати індивідуально значущими для людини);
- перетворення знань на інформаційний товар, якість якого залежить від творчого потенціалу особистості;
- інтернаціональний характер знань, внаслідок чого вони набувають глобального змісту й змінюють конфігурацію геополітичних сфер впливу у світі;
- міждисциплінарність, проблемна орієнтованість та інтегративність знань, що актуалізує значення їх фундаменталізації, здатності задовольняти потреби вирішення нових, нестандартних завдань;
- мережевий характер процесу створення і поширення нових знань, головними елементами якого стають вузли (окремі люди, групи людей, установи та організації) і гілки, що реалізують зв'язки між вузлами й розвиваються природно та довільно. Як наслідок, формуються розгалужені



мережі людей, установ та організацій (без кордонів), в яких відбувається створення нових знань та обмін ними, виробництво інтелектуальної продукції, проводяться фінансові операції, культурологічні обміни і ще величезна кількість інших видів взаємодії між людьми. Сучасні бази даних і бази знань у різних розділах науки відіграють роль гігантських «сховищ» для нескінченних фактів та базових істин, а глобальні комп'ютерні мережі стають потужними інструментами для високошвидкісного доступу до них з будь-яких куточків світу. За цих умов важливу роль відіграє вміння людини оперувати новим видом інформації – метаданими – великими масивами, кластерами уніфікованих за певною ознакою даних і знань, здійснювати пошук та виокремлення метаданих зі світових інформаційних ресурсів, цілісно аналізувати їх при виконанні досліджень і розв'язанні нових проблем [3, с. 5–6].

Ще однією важливою ознакою освіти в інформаційному суспільстві є неперервність оволодіння знаннями як головна умова професійного розвитку особистості, формування в неї здатності оперативної і мобільно реагувати на перманентні технологічні зміни у різних сферах суспільного життя. Намагаючись встигнути за цими змінами, людина має, насамперед, постійно відстежувати їх динаміку і прагнути не просто адаптуватися до них, а хоча б на крок їх випереджувати. Особливо це стосується професіоналів, які хочуть зберегти і розвинути свій фаховий рівень і конкурентоспроможність на сучасному ринку праці. Для того, щоб утриматися на професійній вершині, вони мають безперервно розвиватися і самовдосконалюватися упродовж усього професійного життя, черпаючи необхідні знання з інформаційного контенту. Це зумовило зміну освітньої парадигми індустріального суспільства («Освіта на все життя») на парадигму інформаційного суспільства («Освіта упродовж життя» – LLL) [9, с. 34] й тим самим актуалізувало посилення уваги до післядипломної освіти як освітньої галузі, що на практиці забезпечує реалізацію цієї парадигми як на рівні соціального замовлення суспільства, так і на рівні індивідуальних освітніх запитів фахівців.

Ефективне функціонування післядипломної освіти в інформаційному суспільстві вимагає переосмислення її мети і соціальної місії та перетворення її на відкриту освітню систему, що функціонує на засадах застосування мережевих технологій; online освіти, електронної освіти, SMART-освіти, хмарних і туманних сервісів тощо.

Соціальною місією відкритої післядипломної освіти є допомога фахівцеві у постійному підтриманні робочої форми, належного професійного рівня, що забезпечує його ефективність та конкурентоспроможність на ринку праці.

Глобальною метою відкритої післядипломної освіти є випереджувальна підготовка фахівців до повноцінної й ефективної участі в професійному і громадському житті в умовах швидкозмінного інформаційного суспільства.

Реалізація цієї мети забезпечується завдяки тому, що відкрита післядипломна освіта створює інноваційне навчально-пізнавальне середовище, центральною фігурою якого стає фахівець, який самостійно планує, програмує та реалізує проект власного професійного розвитку на засадах якнайповнішого розкриття свого творчого потенціалу й індивідуальних здібностей. Організація післядипломної освіти на основі принципу відкритості спонукає фахівця до неперервного розвитку своєї інформаційної культури та сприяє задоволенню його потреби в самостійному опануванні тих знань, які він вважає для себе найбільш актуальними.

Таким чином, система відкритої післядипломної освіти забезпечує оптимальні умови для індивідуалізації освітнього процесу на засадах поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти. Причому, як зазначають вчені-футурологи, в перспективі остання набуде визначальної ролі і зумовить формування нової моделі освіти за принципом: «тільки ти – і комп'ютер». У цій моделі той, хто навчається чи підвищує свою кваліфікацію, зможе сам проектувати свою освітню траєкторію, обираючи навчальну програму відповідної складності й певного освітньо-кваліфікаційного рівня, визначаючи термін і обсяг змісту освіти, яку хоче отримати тощо. Отже, здобувачі післядипломної освіти стануть більш автономними й відповідальними. Як зазначає японський вчений-футуролог М. Каку, у найближчі 50 років заклади освіти стануть переважно віртуальними, а тих, хто відвідуватиме традиційні освітні заклади, вважатимуть невдахами, які не змогли сконструювати свою освіту.

З огляду на це, заклади післядипломної освіти мають бути готовими відповісти на ці виклики, запровадивши консалтингові послуги для слухачів та надаючи їм рекомендації щодо проектування індивідуальної програми професійного розвитку на засадах гнучкого поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти.

Зрозуміло, що ці питання варто розглядати не лише в організаційній і технологічній, але і в аксіологічній площині, оскільки вони пов'язані з проблемами взаємодії суб'єктів освітнього процесу, їхнього спілкування. А в інформаційному суспільстві воно реалізовуватиметься не стільки як міжособистісна комунікативна взаємодія педагогів і тих, хто навчається (слухачів, курсантів, стажистів та ін.), скільки як їхній взаємозв'язок безпосередньо з комп'ютером або віртуальна консультація з провідними фахівцями галузі на основі використання SMART-технологій тощо. Це зумовлює необхідність не лише уточнення правил і норм професійної та комунікативної етики, але й вимагає переосмислення функцій і сутності самого спілкування в інформаційному суспільстві. Адже, незважаючи на те, що спілкування, за визначенням, є процесом взаємозв'язку і взаємодії його учасників, під час якого відбувається обмін інформацією, емоціями, ставленнями, діяльністю та її результатами, досвідом тощо, в інформаційному суспільстві воно все більше асоціюється лише з одним з його аспектів – комунікативним. Залишення поза увагою перцептивного та інтерактивного аспектів спілкування збіднює його сутність і зводить його лише до обміну інформацією між учасниками, в ході якого досягається порозуміння між ними. Але ж нехтування афективним та практичним компонентами спілкування на користь гностичного може призвести у майбутньому до формалізації спілкування і «роботизації» його учасників, перетворення їх на знеособлені «вузли» глобальної інформаційної матриці.

Попри це застереження, слід визнати, що аргументів на користь запровадження в освітню практику системи відкритої післядипломної освіти більше, ніж аргументів проти цього і вони є досить переконливими. Це пояснюється тим, що система відкритої післядипломної освіти створює оптимальні умови для раціональної й економічно вигідної організації процесу підвищення кваліфікації, оскільки передбачає зменшення фінансових витрат і часу на оволодіння слухачами знаннями, дає їм змогу здобувати їх на робочому місці, й тим самим перетворює післядипломну освіту на мобільну, максимально гнучку та адаптовану систему [7].

В умовах відкритої освіти застосування сучасних способів опрацювання, представлення та передачі інформації значно розширює можливості як системи післядипломної освіти, так і самих мереж, приводячи до ство-



рення нових інформаційних технологій, несподіваних комбінацій форм, методів і способів організації освітнього процесу. Водночас вимоги щодо використання їх усе більше спрощуються для користувачів, а освітньо-інформаційні послуги стають все більш доступними та індивідуалізованими, що є надзвичайно актуальним для підвищення кваліфікації фахівців. Внаслідок цього сьогодні все більшої популярності набуває різноманітне online навчання з використанням різних сертифікованих платформ (Coursera, EdEra, EdX, iTunes U, KhanAcademy Prometheus, Udemy та ін.) [6, с. 145], індивідуальних і групових форм навчання, інтерактивних тестів для перевірки успішності, форумів для обговорення ключових питань, проведення вебінарів та масових наукових заходів online тощо, які дають фахівцям можливість успішно навчатися, використовуючи найбільш зручний для них час, місце та обладнання: комп'ютер, ноутбук, планшет, смартфон та ін. За таких умов слухачам закладів післядипломної освіти немає потреби бути присутніми на навчальному занятті у певний час – вони можуть, не залишаючи робочого місця, прослухати потрібну лекцію чи переглянути майстер-клас викладача у записі в YouTube або в іншому зручному для них форматі.

З метою забезпечення найбільш сприятливих умов для підвищення кваліфікації фахівців у закладах післядипломної освіти активно запроваджується очно-дистанційна та дистанційна форми навчання [6, с. 143-144], що сприяє:

- досягненню реальної, а не декларованої неперервності освіти і професійного розвитку;
- появи можливості задовольняти у міжкурсовий період інтереси та запити слухачів щодо отримання змістовної інформації (блоки, модулі на Websайтах) та оперативно інформувати їх про нові розробки та перспективний педагогічний досвід;
- посиленню особистісної орієнтації навчання за рахунок забезпечення його індивідуалізації на основі застосування індивідуальних планів і графіків підвищення кваліфікації, які враховують рівень підготовки кожного слухача [7, с. 27].

Сучасні за змістом та зручні за часом online заняття дають можливість кожному слухачеві самостійно проектувати своє навчання, виконання самостійних завдань і написання випускних робіт.

Для підтримки слухачів курсів підвищення кваліфікації, які виявляють бажання навчатися за дистанційною і очно-дистанційною формами, закладами післядипломної освіти України створено потужний інформаційний і навчальний ресурс, розміщений на відповідних платформах web-сайтів і зручний для користування [1; 2; 6, с. 142].

Отже, розроблення нових підходів до організації післядипломної освіти на основі принципу відкритості дає змогу гідно зустріти виклики інформаційного суспільства й відреагувати на трансформацію освітнього запиту щодо підготовки фахівців високої якості, вмотивованих на ефективну діяльність в умовах динамічних змін за різних, навіть несприятливих умов. Ці ідеї спонукають до суттєвого переформатування системи післядипломної педагогічної освіти в Україні, переходу її до відкритого типу, активного застосування мережевих технологій, відкритого формування структури і обсягів професійної підготовки фахівців та підвищення їхньої кваліфікації.

Метою модернізації вітчизняної післядипломної педагогічної освіти є підготовка педагогічних працівників до професійної діяльності в

постіндустріальному глобалізованому суспільстві, що вимагає від них умінь продукування проривних знань і практичного застосування інноваційних технологій з метою здобуття переваг у конкуренції на ринку освітніх послуг.

До основних напрямів реформування системи післядипломної педагогічної освіти (ППО) в Україні відносимо, передусім, приведення її сутності і змісту у відповідність із сучасними світовими тенденціями її розвитку, зумовленими цивілізаційними змінами і викликами, а також набуття нею спроможності давати на них адекватні відповіді.

Моделлю розв'язання цього завдання може бути: «цивілізаційна зміна – освітня проблема – пошук шляхів і розроблення програми її вирішення – відображення їх у змісті і формах ППО – акредитація і реалізація відповідних варіативних, диверсифікованих за змістом і профілями освітніх програм – моніторинг якості їх реалізації» [8, с. 18].

Безперечно, для успішного упровадження цих ідей і перетворення післядипломної освіти України на відкриту систему має ефективно працювати державна програма «Інформаційне суспільство», яка забезпечує реальну фінансову, матеріальну й нормативно-правову підтримку інформатизації вітчизняної післядипломної освіти, сприяє підвищенню індексів розвитку ІКТ в освітній сфері і уможлиблює втілення прогностичних ідей відкритої післядипломної освіти на практиці [4].

До найбільш важливих і перспективних напрямів розбудови національної системи відкритої післядипломної педагогічної освіти відносимо:

- підвищення її якості шляхом її фундаменталізації, застосування нових підходів, використання нових інформаційних технологій;
- забезпечення випереджувального характеру післядипломної педагогічної освіти, посилення її спрямованості на урахування і розв'язання проблем майбутньої постіндустріальної цивілізації;
 - широке використання можливостей відкритого навчання і самоосвіти суб'єктів освітнього процесу із застосуванням інформаційних і телекомунікаційних технологій, що сприятиме більшій доступності освітніх послуг, які надаються закладами післядипломної педагогічної освіти;
 - упровадження розвивального підходу у післядипломній педагогічній освіті, орієнтацію її на розвиток креативності та адаптивності освітян у процесі їхньої перепідготовки та підвищення кваліфікації;
 - утворення відкритих університетів – закладів вищої освіти нової формації, в яких використовується принципово нова технологія навчання, що передбачає наявність адміністративного ядра й мережі освітніх центрів. Така організація створює умови для функціонування відкритого університету як «розподільного університету» в системі відкритої післядипломної педагогічної освіти, який організовує й координує роботу його структурних підрозділів, надає їй системності, а також забезпечує єдність і високий рівень вимог до надання усіх видів освітніх послуг. Завдяки утворенню відкритих університетів і підтримці їх державою, система післядипломної освіти в багатьох країнах світу перетворилася на координаційний центр професіоналізації педагогічних кадрів.

Що отримає Україна, створивши університети відкритого типу?

По-перше – забезпечення дотримання конституційних прав кожного громадянина на освіту; ліквідацію соціальної нерівності у системі освіти завдяки рівному доступу усіх бажаючих до навчання, незалежно від соціальної, етнічної, релігійної та гендерної приналежності; реалізацію ідеї безперервного навчання протягом усього життя людини; сприяння



залученню до навчання іноземної і української молоді, у тому числі, із діаспор (за межами України проживає близько 11 млн. 600 тис. українців).

По-друге, це значною мірою стримуватиме відтік молоді за кордон, у разі збільшити кількість студентів у вітчизняних закладах вищої освіти; сприятиме скороченню бюджетних витрат, забезпечить сучасними знаннями значну частину дорослого населення країни, що однозначно позитивно вплине на зростання економічного потенціалу України та демографічні процеси. Створення у системі освіти дорослих відкритого університету європейського типу, навіть у умовах обмеженого фінансування, протягом 2–3 років може повністю і кардинально змінити ситуацію як в освіті, так і в суспільстві в цілому. Адже на макрорівні освіта повинна розглядатися державою у різних аспектах: як соціальний та науковий інститут, як науковий та соціальний процес, як соціальна система, соціальна та суспільна організація, а також, як взаємодія цього інституту з іншими інститутами, організаціями, системами, процесами, структурами, суспільством і державою в цілому [8, с. 22–23].

Основною метою створення відкритих університетів післядипломної освіти є підготовка лідерів нової формації, встановлення мережевої вза-

ЛІТЕРАТУРА

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія / В. Ю. Биков. — Київ : Атіка, 2008. — 684 с.
2. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України : монографія / В. В. Лапінський, А. Ю. Пилипчук, М. П. Шишкіна ; за наук. ред. В. Ю. Бикова. — Київ : Пед. думка, 2010. — 160 с.
3. Згуровський М. Шлях до інформаційного суспільства – від Женеви до Тунісу / М. Згуровський // Дзеркало тижня. — 2005. — № 34(562). — С. 4–6.
4. Кириченко М. О. Формування ідеології інформаційного суспільства в умовах глобальної інформатизації: тенденції, парадигми, перспективи розвитку : монографія / М. О. Кириченко ; Мін-во освіти і науки України, НАПН України Ун-т менедж. освіти. — Х. : Вид-во ПП «Технологічний центр», 2017. — 320 с.
5. Кремень В. Г. Світ знання: людина, наука, освіта / В. Г. Кремень. — Київ : Знання України, 2016. — 87 с.
6. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні /

ємодії учасників освітнього процесу, здійснення допрофесійної підготовки молодих фахівців, надання їм сучасних знань з основ менеджменту, культурної та освітньої політики; підготовка до реалізації низки освітньо-культурних, лідерських та управлінських проектів, спрямованих на збереження і розвиток національної культури в умовах глобалізації; створення мережевого ресурсного центру з координації та просування освітніх проектів молоді зі збереження та управління людськими ресурсами. Таким чином, створивши відкритий університет післядипломної освіти, ми додамо динамізму її розвитку в Україні, сприятимемо її «перезавантаженню» і адекватно відповімо на глобалізаційні виклики сучасній освіті стосовно забезпечення належної кваліфікації керівних, науково-педагогічних та педагогічних кадрів усіх рівнів.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що модернізація вітчизняної післядипломної освіти на засадах забезпечення її відкритості сприятиме перетворенню її на вагомий важіль суспільного прогресу в інформаційному суспільстві, стратегічний ресурс розвитку національної освіти, підвищення її якості та конкурентоспроможності.

НАПН України ; заг. ред. В. Г. Кременя. — Київ : Пед. думка, 2016. — 448 с.

7. Олійник В. В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посіб. / В. В. Олійник ; НАПН України Ун-т менедж. освіти. — Київ : А.С.К., 2013. — 312 с.
8. Олійник В. В. Післядипломна педагогічна освіта в контексті глобальних цивілізаційних змін / В. В. Олійник, О. М. Отич // Вища освіта України в умовах глобалізації суспільства : монографія ; за наук. ред. М. Б. Євтуха. — Київ : Агроосвіта, 2015. — С. 9–30.
9. Отич О. Освіта дорослих у суспільстві знань / О. Отич // Освіта дорослих у перспективі змін: інновації, технології, прогнози : монографія ; за ред. А. Василюк, А. Стоговського. — Ніжин : Видав. ПП Лисенко М. М., 2017. — С. 31–47.
10. Отич О. М. Інформаційно-комунікаційні технології у забезпеченні якості освіти в суспільстві знань / О. М. Отич // Management of higher education quality: problems and prospects. — 2017. — Вип. 1. — С. 36–39.

ПІСЛЯДИПЛОМНА ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В РЕАЛІЯХ «НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН

М. Романенко

Становлення «нової української школи» означає здійснення комплексних реформ, у зв'язку з чим і системі післядипломної педагогічної освіти необхідно знаходити нові можливості інноваційного розвитку в умовах загальносистемних динамічних трансформацій. Фундаментальні зміни відбуваються у всіх сферах освітньої діяльності, є взаємно детермінувальними і приводять до становлення нової системи освіти з новими функціональними можливостями, структурою, змістом, системою управління та зв'язків з соціальним середовищем. Це положення має принципове методологічне значення для післядипломної освіти, оскільки визначає безпосередній соціальний контекст її функціонування та розвитку в найближчі роки та в більш віддаленій перспективі. Оскільки вся система освіти запрограмована на фундаментальні зміни всіх своїх компонентів, післядипломна освіта сама має визначити як стратегію влас-

ного оновлення, так і визначатися з напрямками свого детермінуального впливу на інші компоненти освітньої системи і через неї – соціум в цілому. Таким чином, програмування реформ у сфері післядипломної освіти має здійснюватися не лише під кутом зору оптимізації власної діяльності, а й виходячи з її ролі як одного з системних чинників позитивних змін у вітчизняній освіті в цілому.

Тому методологія інноваційних змін сучасної української післядипломної педагогічної освіти є синтетичною дисципліною, яка одночасно розрахована на забезпечення її оптимального функціонування, модернізаційних змін у процесі власного розвитку та посилення впливу на інші сфери освітньої діяльності. Головним елементом в умовах реалізації концепції «нової української школи» є все ж стратегія розвитку, що як критерії змін включає і ефективність функціонування, і здатність